

atzur» (Ag. II, 19); durant un cert temps això transcendí cap a l'expressió de colorits luxosos: «tal li fa vert, / tal *atzurat*; / altra, morat, / les més, vermell», JRoig (*Spill*, 10499); «¿Hon són las viandas granment esquisidas, / on los conuists bells, tots plens de delit? / Ahoant las grans casas, honradas, fornidas? / y d'or y d'*atzur* pintadas, guarnidas? / Mirau com és tot vui ya preterit!», en F. d'Olesa, a. 1540 (JMBover, *BibliEscriBal*. II, 11.48.4); 1507 Busa-Nebr. «color blava *atzur*: glastum», B, 4.50.

Però tot això havia arribat a popularitzar-se i arrelar tan poc que ja a finals d'aquest segle, els pocs que volien usar el mot, fins i tot gent erudita, queien en la forma castellana: «turquesa és *azul* espès; safir és *azul* transparent», «color del cel serè y de la mar sossegada o blau o *azul*: caeruleus, thalassicus, cymatilis», OPou (*TbPu.*, 314, 318); forma que tenim també en la Tarifa de Preus de Bna. de 1704 (*AlcM*, s. v. *azul*).

Però com a base del problema etimològic només cal pendre les formes de les llengües romàniques on el mot presenta caràcter popular. Aquestes són l'it. *azzurro*, usat en forma intensa i general des de c. 1300 almenys (Dante, Giov. Villani), el cast. *azul* i el gallport. *azul*; aquest és també ben antic, car no solament n'hi ha ja testimonis a Portugal a l'Edat Mitjana (Nascents), sinó que, en la forma amb *-r*, apareix ja en el gallec de les *Cantigas* —«a outra de *azur* era, coor muy maravillosa» (384.17)— i la paraula presenta a Galícia una curiosa metamorfosi, prova irrecusable de pregon i ràpid arrelament: com que *azur* havia començat usant-se com a nom de matèria colorant, més que com a adjectiu de color, en gallec el mot va usar-se més tard, generalitzant la idea de 'material', en la de 'indole, naturalesa', en la frase figurada *fulano ten mal asur*: «mala ralea, inclinació o vici», que Sarmiento, a mj. S. XVIII, coneixia amb «sesco pontevedrés», i que molts (i també ell mateix) van entendre malament com a *mala sur* (*Catál. de Voces Gall.*, 224r).

El cast. *azul* ja apareix com a adjectiu de color de drap en el S. x, *manto azul*, en un doc. de San Martín de Modúbar, Burgos (Serrano, *Becerro de Cardeña*, p. 56), datat de 944, còpia de la fi del S. xi. Després apareix com a nom de matèria colorant, *azur* en els Aranzels santanderins del S. XIII (RFE VIII, 19), i *azul* a la 1.ª Cròn. *Gral.*, a la *GrConqdeUltr.*, i en altres textos; com a adjectiu de color, no se'n coneixen dades posteriors fins a Clavijo (1406-12), Nebrija i altres del S. xv, però crec que se'n podrien trobar moltes en textos anteriors.

Vist aquest conjunt, crec, contra l'opinió de Neuvonen, Castro i Sainéan (*Sources Indig.* II, 408), que el mot no degué entrar a Europa per conducte del llatí medieval o del francès, sinó pel Sud d'Espanya i per via popular, i al mateix temps per Itàlia. Fins a cert punt hem de creure, és clar, que tots dos conductes cooperaren, o fins millor tots tres: entrada en gran massa des d'Àfrica cap a l'hispano-portuguès, a causa d'aquell enorme descabellament del vestuari noble

de l'antic Regne de Lleó (i dels seus dos veïns), que coneixem tan bé sobretot gràcies a Sz. Albornoz, Steiger, Vignau i molts altres; entrada intensíssima cap a Itàlia per via mediterrània, per Sicília i el comerç oriental; i, en mesura força més modesta, la penetració ja purament comercial del tràfic del Llevant i el vestuari d'alguns nobles croats: aquest per vehicle francès; més poquet cap als ports nostres i de Provença, però fins entre nosaltres el detall fonètic de la consonant *-tz* = it. *zz*, i l'enorme desnivell en la importància de l'ús del mot i de la cosa, revela que els nostres l'apendrien en llur convivència amb els comerciants italians del Llevant.

El mot àrabic prové del persa, on segons Skeat va originar-se del nom d'unes mines del Turquestan. L'original immediat de les formes romàniques deu ser una forma àrbiga com *lāzūrd*, d'on *azur*, per confusió de la *l*- amb la *-l* de l'article, per bé que no sembla que aqueixa forma (citada per Steiger, *Contr.*, p. 147) es trobi documentada.¹ Potser hi va haver influència de l'àr. *zurq*, plural de '*azraq* 'blau'. Si això ho limitem a una força que vagi actuar dins l'àrab vulgar d'Àfrica en el sentit de fer preferir variants vocàliques més o menys existents ja (çausades per la labilitat general del vocalisme àrabic?, provinents d'alguna variant ja irànica? no ho sabria precisar) o fins en el sentit de provocar-ne una mica la naixença dins l'àrab vulgar, aquesta influència és versemblant.²

DERIV.: *Atzurat* [1460, JRoig]. *Atzuri*. *Atzurita*.

¹ Dozy, *RMa.* i Boqtor porten *lāzawārd* i Freytag l'adjectiu derivat *lāzawārdi*. *Lāzūr* crec que no apareix més que en Marcel, com a forma moderna, és clar. — ² Que *azur* vingués simplement de l'àr. *zurq* (així en *RMa.*, etc.) és increïble tractant-se d'un plural, sense parlar de la desaparició de la *-g*, i a més perquè la *u*, en aquesta posició, hauria hagut de donar *o* en romànic. És veritat que també podríem esperar *o* amb *lāzūrd*, si bé aquí el fet de ser *ū* llarga podria (sovint no ho fa en els arabismes, val a dir-ho) travar un poc l'obertura. Això de tota manera es pot explicar per la data arcaica d'introducció, o per una pronúncia sàvia, en trasmetre's primer com a nom d'un mineral (i potser no sense alguna acció del baix llatí de disposicions comercials).

Au f., V. *ocell*

AU, interjecció anàloga i d'ús i caràcter paral·lel als del cast. dial. i antic *abo*, *ao*, 'ei', 'au', fr. ant. *hau*, i altres formes romàniques, corresponents al ll. *au* interj. de prec, d'energica repulsa o de dolor: formes totes de creació expressiva i d'història aproximadament paral·lela, sense que l'una vingui de l'altra, per més que el ll. *au* sigui l'antecedent de totes. Veg. especialment JB Hofmann, *Die Lateinische Umgangssprache* (§ 15)¹ i DCEC I, 64b.

CPT.: *Ausi*.

¹ Amb traducció meua *El Latín Familiar*, Madrid, CSIC, c. 1960, treball consciencios i amb addicions de l'autor i algunes notes meves, però publicada en